

Sigmund Barczyk

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
Wydział Ekonomii
Katedra Badań Strategicznych i Regionalnych
sigmund.barczyk@ue.katowice.pl

ZAGADNIENIA METROPOLITALNOŚCI NA PRZYKŁADZIE PROCESU METROPOLIZACJI OBSZARU FUNKCJONALNEGO SZTOKHOLMU

Streszczenie: Artykuł jest wielowymiarowym studium koncepcyjnym poświęconym triadzie pojęć: metropolitalność, potencjał metropolitalny i metropolizacja obszaru funkcjonalnego. Układ ten tworzy ramę dla analizy studialnej przeprowadzonej dla obszaru sztokholmskiego. Autor podejmuje się wstępnej diagnozy procesów metropolizacji, a w szczególności rozpoznania atutów metropolitalności pozwalających na kształtowanie nowej atrakcyjności i konkurencyjności miasta. W dalszej części identyfikuje konsekwencje procesu metropolizacji obszaru funkcjonalnego i jego znaczenie dla statusu społecznego i kulturowego Sztokholmu.

Słowa kluczowe: metropolizacja, metropolitalność, metropolia, obszar funkcjonalny, studium przypadku.

Wprowadzenie

W podjętym studium szuka się odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób miasto, wraz z jego obszarem funkcjonalnym, staje się metropolią oraz jak metropolitalność wpływa na zmiany atutów wpływających na konkurencyjność miasta (regionu). Zważywszy że istnieje wiele podejść i definicji metropolii i metropolitalności, podjęta próba analizy zilustruje jedną z możliwych dróg rozpoznania zjawiska. Analiza procesu metropolizacji obszaru funkcjonalnego Sztokholmu zostanie poprzedzona rozważaniami o charakterze modelowym.

Przyjęto, że metropolię tworzy dane miasto wraz z układem osadniczym jego obszaru funkcjonalnego, delimitowanego wedle różnych, choć określonych kry-

teriów przełączalności, spójności, systemowego uwarunkowania jedności, w układzie działających tam sieci interesariuszy i rozwiązań systemowych [Scott, 2007, s. 15-35]. Metropolię cechuje skupienie działań różnorodnych podmiotów gospodarowania na stosunkowo niewielkim terenie (mono- bądź policentrycznym). Dominantę stanowią zarówno globalne, w sensie technicznej przewagi i siły ekonomicznej, podmioty gospodarcze, wraz z otaczającym je biznesem przedsiębiorczym i zapleczem naukowo-badawczym, jak i podmioty zapewniające silny branżowy profil dzięki usługom biznesowym, finansowym i rozwiniętemu handlowi. Podmioty gospodarcze i publiczne cechują zwykle silne powiązania globalne bądź/i krajowe, które sprzyjają powstawaniu efektów lokalnych na obszarze funkcjonalnym metropolii [Hutch, 2002, s. 353-368].

1. Metropolitalność jako istotny wyróżnik przestrzeni miasta i jego obszaru funkcjonalnego

W układzie monocentrycznym metropolitalność oznacza koncentrację różnego typu kapitałów na terenie uznanym za centralny (rdzeniowy) dla obszaru funkcjonalnego miasta. W układzie policentrycznym kształtuje się system osadniczy tworzący zręby spójności, integracji i konsolidacji, przesądzający o zaliczeniu różnych jego części i rdzeniowych, i peryferyjnych do jednego tego samego obszaru metropolitalnego [POLYCE, 2013].

Metropolitalność ma wiele imion, oznacza bowiem:

- komasację mocy decyzyjnej na ograniczonym obszarze podmiotów o zasięgu globalnym i krajowym (firmy globalne, korporacje, banki i instytucje finansowe, organizacje międzynarodowe, instytuty i uczelnie, władze publiczne centralne i regionalne),
- szczególną wrażliwość na bodźce światowe w gospodarce, wymianie handlowej, kulturze, sztuce, życiu społecznym (większą niż na bodźce z okolicy); kształtują się środowiska, lobby i „salony”, czyli grupy opiniotwórcze, które zazwyczaj nie występują poza metropoliami (z wyjątkiem miast stricte akademickich bądź o szczególnym charakterze, jak miasta z silną reprezentacją bohemy),
- koncentrację produktywności, innowacyjności i kreatywności na ograniczonym obszarze za sprawą gęstości zlokalizowanego kapitału, innowacji, przedsiębiorczości, kompetencji, wiedzy, informacji, kontaktów, sieci relacji zewnętrznych,
- koncentrację kompetencji w wielu zawodach, co ma społeczne i urbanistyczne konsekwencje; wysoka produktywność kapitału kompetencji znajduje od-

zwierciedlenie w stylu życia (ofertach stylu życia) i we wzorach konsumpcji ludzi współtworzących metropolitalność,

- formowanie się nowej klasy średniej, która zmienia priorytety polityki samorządowej, jako że rośnie popyt na wysokie standardy kształcenia, nowe standardy zamieszkania, jakość edukacji, opieki nad dziećmi, sprawną komunikację, bezpieczeństwo w dzielnicy i obejściu, łatwy dostęp do kultury i rekreacji,
- kształtowanie się nowej tożsamości miasta i jego wizerunku¹,
- powstawanie nowych przejawów „przemocy symbolicznej” i infiltracji estetycznej w tkance urbanistycznej metropolii; *symulakry* i różnorakie *imitacje* struktur innych miast [zob. Baudrillard, 2005] tworzą zarówno rzeczywistą tkankę, jak i pole symboliczne metropolii (chodzi tu o „ikonostas” metropolii, „wytwarzanie miejsc” o szczególnym prestiżu).

2. Metropolizacja jako uruchamianie potencjałów (przekuwanie ich w kapitały) prowadzących do nowych produktów (rezultatów) definiujących metropolitalność

Metropolizacja jest procesem formowania metropolitalnych obszarów miejskich, w którym mono- i policentryczne aglomeracje miejskie osiągają najwyższe, tj. metropolitalne stadium urbanizacji [Gaschet, Lacour, 2007, s. 707-728]. Jest zatem procesem, który podkreśla znaczenie przestrzennej organizacji zorientowanej na duże centra miejskie [Ellisalde, 2004].

Metropolizujące się miasta mają zdolność udzielania niestandardowych odpowiedzi na tendencje i zmiany zachodzące w ich otoczeniu technologicznym, kulturowym, gospodarczym, politycznym [Klasik, 2014, s. 15]. Z jednej strony można zatem mówić o wspólnych wzorach metropolizacji, z drugiej zaś o wadze specyfiki i unikalności walorów danej metropolii. Niekwestionowane znaczenie mają siedziby międzynarodowych organizacji gospodarczych, społecznych i politycznych [Camagni, Caragliu, 2011], niemniej skala i dynamika przemian funkcjonalno-przestrzennych zależy od konkretnej kombinacji dominant branżowych, struktury rynków metropolii i sprawności systemów zapewniających jej bieżące funkcjonowanie.

Podkreśla się często, że metropolizacja jest procesem długotrwałym, zachodzącym pod wpływem czynników zewnętrznych [Klasik, 2014, s. 14; zob. też. Markowski, Marszał, 2006]. W refleksji poczynionej poniżej podkreśla się

---

¹ Nie miejsce tu na szersze wyjaśnienia. Zobacz pasjonujące rozważania o tożsamości w: Rewers [2005]. Zob. też: Bauman [2007].

znaczenie zarówno zewnętrznych, jak i wewnętrznych czynników. Akcent jest położony zarówno na potencjały miasta i jego obszaru funkcjonalnego, jak i na zasadniczy proces przekuwania ich w kapitały, w wyniku zaangażowania których powstają określone produkty dokonującej się metropolizacji. Proces ów, przy odpowiednim „nasyceń” potencjałami i kapitałami, w coraz większym stopniu podlega działaniu odśrodkowych sił napędzających i umacniających metropolitalność miasta (obszaru).

Przyjęte w rozważaniach modelowe ujęcie wskazuje na określoną logikę wynikania. Proces metropolizacji dokonuje się poprzez przekształcenia *potencjałów* miasta (i *dostępów*) w *kapitały* i *dyspozycje*, które zmieniają strukturę funkcjonalno-przestrzenną obszaru. Skalę, zakres i dynamikę zmian w poszczególnych aspektach owej struktury ilustrują powstałe *produkty* procesu metropolizacji, wpływające na powstanie nowych *atutów* metropolitalności (przesądzających o *konkurencyjności* metropolii). Kształtują się przy tym nowe siły napędowe i nowe siły przyciągania w układzie lokalnych i globalnych interesariuszy, a czynniki zewnętrzne wzrostu metropolitalności działają w synergicznym układzie z czynnikami wewnętrznymi. Nowe bądź umocnione *atuty* metropolii umacniają istniejące *potencjały* obszaru oraz mogą sprzyjać wykształcaniu nowych. Sprzyja to wzrostowi i zróżnicowaniu *kapitałów* i *dostępów* w kolejnych fazach rozwoju, wzmacniając tym samym metropolitalność danego miasta i jego funkcjonalnego obszaru.

Logikę wynikania w procesie metropolizacji ilustruje rys. 1.

Rys. 1. Proces metropolizacji – propozycja autora

W dalszej części tekstu zanalizowano poszczególne aspekty procesu metropolizacji ilustrowane przykładem obszaru funkcjonalnego Sztokholmu.

Potencjały i kapitały metropolii

Określenie potencjałów wymaga pewnej arbitralności. Potencjałem jest to, co zgrupowane na obszarze metropolii i co może zostać zaangażowane kapitałowo. Można zatem mówić nie tylko o potencjale innowacyjnej przedsiębiorczości i kreatywności, ale i o potencjale synergii z tytułu zgrupowania siedzib korporacyjnego biznesu, organizacji międzynarodowych, centrów władzy krajowej i regionalnej, placówek finansowych, mediów, podmiotów kultury. Można mówić o potencjale gospodarki opartej na wiedzy, potencjale intelektualnym i twórczym pracowników, kompetencji o znaczeniu rozwojowym (nauka, badania, ekspertyzy, konsultacje). Przywołać można potencjał edukacji, mobilności i innowacyjności instytucjonalnej, administracyjnej, artystycznej. Można też mówić o potencjale zdrowotności i dyspozycyjności ludzi, potencjale sprawności (kompetencji) instytucjonalnej i organizacyjnej, potencjale policentryczności w układzie osadniczym, potencjale sprawności systemowych. Innym typem potencjału jest potencjał walorów symbolicznych metropolii (prestż, status, wizerunek).

Owe *potencjały* muszą jednak zyskać walor „produkcyjny”, by stać się *kapitałami*, a ich przyrosty i dynamika będą stanowić o skali i charakterystyce produktów metropolizacji. Chodzi tu zwłaszcza o wzrost produktywności kapitału, jak również o intensywność i wpływ działań twórczych, sprawność działań systemowych, zmian instytucjonalnych, innowacji i działań prestiżowych.

Kapitałem o szczególnej istotności dla intensywności samego procesu metropolizacji jego obszaru funkcjonalnego jest *kapitał przedsiębiorczy*. W realiach metropolii Sztokholmu oznacza on wzrost wysokodochodowych działalności biznesowych w ramach innowacyjnych działań gospodarki opartej na wiedzy. Oznacznikiem tego procesu są np. szybkie kariery biznesowe „od małej firmy do globalnej” (np. Skype, Spotify etc.) czy wysoko specjalizowane usługi dla technologicznie zaawansowanej innowacyjnej wytwórczości w nowoczesnych światowych branżach gospodarki opartej na wiedzy [Johnson, Malmsten, 2014]. Kapitał ów jest reprezentowany przez biznes związany z klastrami naukowo-badawczymi. W warunkach Sztokholmu najsilniej jest on reprezentowany w biomedycynie, branżach IT, w usługach transportowych i motoryzacyjnych. Innym przykładem kapitału przedsiębiorczego związanego z funkcjonowaniem metropolii Sztokholmu jest, przynoszący wysokie dochody, kapitał inwestowany w media, przemysł przeżyć, usługi komercyjne, handel i gastronomię, wzornictwo i przemysł, dyktujący modę w ubiorze i wyglądzie osób [Johnson, Malmsten, 2014, s. 113].

Inne rodzaje kapitału mającego wpływ na intensywność procesu metropolizacji to:

- kapitał rejestrowany na rynku nieruchomości (w regionie Sztokholmu rośnie nieprzerwanie, z ryzykiem powstania bańki spekulacyjnej),
- kapitał finansowy (zakumulowany w dyspozycji decydentów publicznych; powiększa się systematycznie wraz z przyrostem dochodów od osób fizycznych i prawnych oraz nieruchomości),
- kapitał korporacyjny, czyli biznes w postaci lokalizacji światowych korporacji (mający siedziby central głównych i regionalnych, których liczba w Sztokholmie rośnie),
- kapitał kompetencji w wysoko specjalizowanych dochodowych biznesach (programiści, technicy, menedżerowie systemów i fachowcy w innowacyjnych usługach; kapitał ten stawia Sztokholm w czołówce miast europejskich),
- kapitał intelektualny (badawczo-rozwojowy, ekspercki, doradczy, który podobnie jak kapitał kompetencji, stawia Sztokholm w czołówce miast europejskich),
- kapitał relacyjny (ustanowione na danym obszarze pola kontaktów, jak również ich infrastruktura: kongresy, konferencje, targi, spotkania biznesowe, integracyjne pobyty, wizyty biznesowe, gastronomia i miejsca o walorach spotkaniowych); rosnący dynamicznie kapitał relacyjny Sztokholmu zwiększa atrakcyjność miasta dla aktorów zewnętrznych,
- kapitał społeczny (aktywność, spójność społeczna, zdolność samoorganizacji, mobilność miastotwórcza, wolontariat; jest to kapitał wciąż rozwijający się i dobrze ugruntowany w tradycji szwedzkiej),
- kapitał instytucjonalny (rozwijany poprzez nowe formy governance, z udziałem polityki, biznesu, struktur obywatelskich, z nową kompetencją w ramach metropolitalnego governance)².

Podstawowym analitycznym zagadnieniem jest umiejętność oceny zaangażowania owych *kapitałów* i określenie ich znaczenia dla tworzących się *produktów* metropolitalności na danym obszarze.

3. Zagadnienia identyfikacji i analizy procesu metropolizacji obszaru funkcjonalnego Sztokholmu

Delimitacja obszaru funkcjonalnego

Administracyjny obszar Sztokholmu obejmuje miasto Sztokholm (gmina podstawowa) i województwo sztokholmskie (Sztokholm län), składające się z 26 gmin. Operuje się też, w różnych ujęciach, nieostrym pojęciem: Wielki Sztok-

² Krótkie charakterystyki kapitałów są uprawomocnione danymi przytaczanymi w raportach o wzroście i rozwoju w regionie Sztokholmu, np. w: Stockholm – region i tillväxt... [2014].

holm (Stor Stockholm); w skali międzynarodowej jest promowany jeszcze większy obszar: Business Development Region, czyli biznesowy region Sztokholmu (przekraczający formalne granice województwa), w którym wytwarza się 40 procent sumy brutto regionalnych produktów Szwecji (BRP). Obejmuje on teren zwany w innych kontekstach regionem Stockholm-Mälaren za sprawą miast rozlokowanych wokół jeziora Mälaren, jak również rejon Uppsali [Statistiska Centralbyrå, 2014]. Ową szerszą formułę obszarową chętnie wykorzystuje się w studiach rozwojowych przy formułowaniu foresightów i planów strategicznych. Poziom integracji wewnętrznej tego obszaru pozwala bowiem na łączne ujmowanie przestrzeni osadniczej i gospodarczej w stopniu, który uprawnia do uznania tego terenu za obszar funkcjonalny Sztokholmu. Potocznie mówi się o nim: region Sztokholmu. Propagandowo jest też określany jako the Capitol of Scandinavia.

Demografia

Miasto Sztokholm liczyło w 2014 roku 865 tys. mieszkańców, województwo 2200 tys., zaś region 3500 tys. mieszkańców. Co roku ludność obszaru funkcjonalnego zwiększa się o około 40 tys. osób [Statistiska Centralbyrå, 2014].

Znaczenie Sztokholmu (obszaru funkcjonalnego) w metropolitalnej Europie

Pośród 271 regionów Europy region Sztokholmu znajduje się w grupie ośmiu najsilniejszych, jeśli porównuje się wartości BRP na mieszkańca. Najwyższy udział w tworzeniu BRP mają nieruchomości, usługi biznesowe, usługi finansowe i handel [Fakta om företaget, 2012].

Dominanty sektorowe. Specjalizacja gospodarcza

Sztokholm jest traktowany jako przodujące w Europie miasto techniki, nazywane „mekką techników i programistów” [Stokholm – The Capital of Scandinavia, 2012]. W dorocznych ankietach jest uważany za przodujące w Europie miasto w gronie najbardziej sprzyjających eksplozji przedsiębiorczości w zakresie szeroko rozumianej techniki (przed Berlinem i Dublinem) [Framtidsutredningen 2008, 2014].

3.1. Proces metropolizacji Sztokholmu. Poszczególne jego aspekty

Proces metropolizacji jest de facto wiązką procesów zachodzących w różnych sektorach i w różnych przestrzeniach obszaru funkcjonalnego miasta. Dla celów analitycznych, w intencji stworzenia systemu mierzalności owego procesu, rozróżniono następujące jego aspekty (od A do H):

A. Przyrost kapitałów. Wzrost i koncentracja aktywności określonych typów kapitału i pracy wzmacniających gospodarkę opartą na wiedzy

Mowa tu o terytorializacji kapitału korporacyjnego i o dynamice kapitału biznesowego, przedsiębiorczego, finansowego, jak również o koncentracji kapitału kompetencji. To sumaryczne kapitałowe ujęcie metropolizacji pozwala na zorientowanie się w skali i intensywności procesu metropolizacji. Najistotniejsze w tym kontekście jest uchwycenie ewolucji dominant sektorowych i funkcji obszarowych.

Dominanty sektorowe – profil branżowy metropolii

Przyjęło się uważać specjalizację funkcjonalną, ugruntowaną na wiodącej roli gospodarki opartej na wiedzy, za główny czynnik metropolizacji [Krätke, 2007]. Dominantę sektorową Sztokholmu stanowią branże tworzące wartość dodaną w oparciu o wynalazczość, innowacje i wysoce specjalizowaną kompetencję, zwłaszcza w zakresie badań nauk naturalnych, technik i technologii komunikacji informacji, technik ekologicznych, biomedycyny, wzornictwa, a także technologicznie zaawansowanych działalności obliczonych na dostarczanie przeżyć. W sumie w branżach o innowacyjnym profilu wytwórczości i kreatywnych usługach jest zatrudniona jedna czwarta wszystkich zatrudnionych w regionie [Fakta om företaget, 2012, s. 16].

Przedsiębiorczość

W rekordowym roku 2011 zanotowano 24 000 nowych przedsiębiorstw, zaś bankructwo ogłoszono w stosunku do 2300 firm [Fakta om företaget, 2012, s. 17]. Większość z około 740 tys. zatrudnionych w sektorze prywatnym w województwie Sztokholmu jest rejestrowana w firmach reprezentujących kategorie średnich przedsiębiorstw (50-249 zatrudnionych). W sektorze prywatnym dominuje zatrudnienie w usługach. Co czwarta firma ma profil usług o charakterze konsultacyjnym [Fakta om företaget, 2012, s. 19].

Mimo silnego zróżnicowania branżowego przedsiębiorczości, głównie w małych i średnich przedsiębiorstwach, gros kapitału biznesowego jest skupione w „firmach kolosach” zatrudniających od 5-10 tys. pracowników, takich jak: Ericsson, Astra Zeneca, NCC, Scania.

Klustry

Sztokholm jest siedzibą jednego z największych w świecie klastrów w zakresie technik informacyjnych i komunikacji informacji. Kista Science City jest czołowym klastrem w zakresie technologii bezprzewodowych oraz aplikacji

mobilnych. Sztokholm jest też jednym z największych w Europie klastrów w zakresie farmaceutyki i biotechniki. Rozpoczęta budowa centrum biotechniki w pobliżu Norra Station, w centrum miasta, jest kolejnym krokiem w umacnianiu globalnej specjalizacji Sztokholmu. Ponad 60% zatrudnionych w regionie Sztokholmu pracuje w firmach powiązanych z zagranicą.

Liczne patenty i innowacje są produktami klastrów techniki, ale i świadczą o rozwijającym się przedsiębiorczo profilu przemysłu technik ekologicznych [Fakta om företaget, 2012, s. 20]. Ponadto Sztokholm staje się węzłem innowacji w zakresie wzornictwa i mody [Fakta om företaget, 2012, s. 21].

Kapitał kompetencji

Dwie trzecie wysoko kwalifikowanej kadry pracowników w Szwecji pracuje w regionie Sztokholmu. Udział ich stale rośnie, jako że dobrymi warunkami placowymi są przyciągani dobrze wykształceni i najwyżej kwalifikowani pracownicy w obrębie szeroko rozumianej techniki. Wskaźniki pokazują wzrost udziału zatrudnionych w populacji 16-64 do 78,4% (rok 2014), co plasuje ten region w ścisłej czołówce Europy [RUFSS Regionplanekontoret, 2014]. Ponad 50% zatrudnionych to osoby z wyższym wykształceniem. Wskaźnik zatrudnienia w działalnościach opartych na wiedzy należy do najwyższych w Europie, bezrobocie zaś jest niższe niż w innych regionach Skandynawii [RUFSS Regionplanekontoret, 2014]. Niemniej obserwuje się też silne wewnętrzne zróżnicowanie w obrębie regionu, co wpływa na zróżnicowanie statusowe poszczególnych osad, dzielnic miasta i miejscowości w obszarze funkcjonalnym metropolii.

W planach strategicznych zakłada się, że zatrudnienie, obecnie sięgające miliona pracowników w województwie Sztokholm (w roku 2014), wzrośnie w roku 2030 do 1,3 miliona. Przewiduje się, że najszybciej rozwijającymi się branżami będą usługi biznesowe, doradztwo biznesowe (prawne i techniczne), doradztwo i usługi finansowe. Już dzisiaj usługi biznesowe obejmują 18% zatrudnienia w regionie [Framtidsutredningen 2008, 2014, s. 19].

B. Zwiększanie i koncentracja mocy decyzyjnej

Gęstość decyzyjna podmiotów gospodarczych, politycznych i społecznych przewyższa wartości dla innych miast Skandynawii. Powszechna, dobra znajomość angielskiego i innych języków światowych, a także kompetencja „etniczna” (15% populacji to emigranci), w połączeniu z image miasta bezpiecznego i wygodnego do mieszkania, sprzyja lokalizacji zagranicznych podmiotów mimo relatywnie wysokich podatków [Stockholm – region i tillväxt, 2010, s. 34].

Sztokholm jest skandynawskim centrum giełdy, centralną siedzibą głównych banków w kraju i regionalnym ogniwem światowych potentatów finansjery. Rośnie liczba i wartość kapitału firm zagranicznych właścicieli (głównie z USA, Wielkiej Brytanii, Norwegii). Dotyczy to zwłaszcza usług biznesowych, konsultacyjnych, handlu [Central Statistiskbyrå, 2014, s. 55].

C. Lokalizacja innowacyjnych i kreatywnych podmiotów w obszarze funkcjonalnym metropolii

Sztokholm charakteryzuje rosnąca innowacyjność i kreatywność, można wręcz mówić o „zagęszczaniu środowisk innowacyjności i twórczości oraz tworzeniu nowych środowisk” [Stockholm – region i tillväxt, 2010, s. 227-239].

Ewolucja rynku pracy, ekspansja zawodów i skupienie podmiotów gospodarki opartej na wiedzy następuje w części śródmiejskiej Sztokholmu i przylegających do niej gmin Solna i Sundbyberg. Innowacyjne podmioty są tam zlokalizowane głównie w klastrach będących węzłami nauki, badań i produkcji, takich jak: Kista czy Life Science Center i Nya Karolinska.

Gospodarka oparta na wiedzy wykazuje się zarówno wrażliwością na bliskość partnerów i specjalizowanego otoczenia, jak i większą elastycznością w wyborze godzin pracy, co sprawia, że w peryferyjne części metropolii przesuwać się działalności niebędące zależne od wysoko kwalifikowanych i innowacyjnych kompetencji [Stockholm – the Capital of Scandinavia, 2012]. Mimo to stymuluje się środkami publicznymi bardziej odległe od centrum regionalne centra, takie jak: centrum medyczne Karolińska w Huddinge, klastr uczelniany w Flemingsberg czy Arlanda Stad [RUF 2010]. Planiści regionalni wciąż dążą do stworzenia kilku regionalnych centrów, o korzyściach lokalizacji zbliżonych do lokalizacji centralnej (głównie poprzez szybkie i wygodne położenie komunikacyjne i dobry lokalny serwis).

Mimo postępującej dywersyfikacji lokalizacji, powstawania nowych węzłów komunikacji i regionalnych gniazd biznesu „presja na centrum” jest ogromna [Framtidsutredning 2008, 2014]. Oznacza to, że istnieje wyraźny rdzeń miasta i węzeł, dominujących o profilu branżowym metropolii, działalności zlokalizowanych śródmiejsko, mimo planistycznie stymulowanego policentrycznego układu osadniczego i mimo licznych politycznych zabiegów, by bieguny wzrostu obszaru cechowało większe przestrzenne zróżnicowanie.

Mimo tych trudności cały region Sztokholmu (wraz z miastami wokół jeziora Mälaren i Uppsalą) wykształca w sobie gospodarczy profil światowej metropolii, o którym świadczy zarówno siła naukowa i komercyjna ośrodków naukowych i instytutów badawczych, jak i przewaga komercyjnych i publicznych

usług nad tradycyjnym przetwórstwem. W kolejnych światowych pomiarach klasy szkół wyższych, dwie uczelnie regionu sztokholmskiego: Karolinska Institutet i Uppsala Universitet, stale znajdują się w pierwszej setce świata, a w następnych znajdują się: uczelnia techniczna KTH i Stockholm Universitet [RUFS 2010, 2014, s. 11].

D. Przekształcenia w układzie osadniczym.

Zmiany funkcjonalno-przestrzenne w obszarze funkcjonalnym miasta

Rosnąca globalna i lokalna dostępność miasta

W regionie Sztokholmu obserwuje się w miarę upływu lat tendencję wzmacniania policentryczności układu osadniczego. Wynika to z prostego faktu, że przybywa ludności, zaś teren jest kształtowany przez liczne jeziora, fiordy i skalne wypiętrzenia, wymagające precyzyjnego planowania osadnictwa i kosztownych inwestycji w nitki transportowe, mosty i tunele. Prosty czynnik odległości od centrum miasta nie definiuje wprost peryferyjności danego położenia osady czy dzielnicy mieszkaniowej. Decydują o tym: status społeczny miejsca i dogodność dostępu do centrum metropolii. Rośnie atrakcyjność osiedli drogowych, a nie położonych centralnie, będących jednak prestiżowymi przedsięwzięciami urbanistycznymi o ekologicznym profilu (Hammarby sjöstad, Norra Djurgården) [City of Opportunities, 2014].

Systemowe zmiany i doskonalenie standardów korzystania z infrastruktury transportu i systemów zasilania

Miasto Sztokholm i jego region są położone na nieodległych od siebie wyspach spiętych mostami. Dostępność miasta jest wprost uzależniona od inwestowania w mosty, szlaki transportowe szynowe, drogowe, wodne. Mimo politycznych konfliktów rozbudowuje się drogę przelotową południe-północ oraz nowe, podwodne w części, połączenie szynowe zwane: Citybana, które ma zlikwidować wąskie gardło, jakim jest, spowodowane położeniem geograficznym, połączenie ze śródmieściem od strony południowej. Połączenia mostowe mimo ich rozbudowy okazują się niewystarczające, by zapewnić standardy lądowej dostępności miasta od strony kontynentu europejskiego, co w warunkach aktualnej ekspansji gospodarczej miasta trzeba uznać za próg, a nawet dysfunkcję w procesie rozwoju [RUFS 2010, s. 33]. Likwidacja owego wąskiego gardła jest inwestycją decydującą o niezbędnej dostępności metropolii dla świata zewnętrznego.

Dotychczasowe inwestycje były nakierowane głównie na integrację wewnętrzną układu transportowego, którego nitki drogowe i szynowe pozwoliły

w ostatnich latach „przyłączyć” i połączyć wiele osiedli, dzielnic i gmin o niskiej dotąd dostępności (wyłącznie drogami lokalnymi). Szczególne znaczenie miało uruchomienie szynowych i drogowych połączeń „w poprzek” miasta i województwa, którego układ komunikacyjny nadal odzwierciedla dominację rdzenia centralnego (śródmieścia z kompleksem stacji Stockholm Central), do którego zbiegają nitki transportowe ze wszystkich stron regionu. Jeszcze do niedawna udanie się transportem publicznym, z peryferyjnej dzielnicy do stosunkowo nieodległej innej peryferyjnej dzielnicy, wymagało przejazdu przez stację centralną.

Jednym z głównych czynników mających poprawić dostępność miasta i regionu dla różnych użytkowników jest ogromna presja na tworzenie nowej substancji mieszkaniowej. Przy istniejących normach urbanistycznych tylko niewielką część popytu można zaspokoić zagęszczaniem zabudowy w części „naokołośródmiejskiej”. Istnieje potrzeba eksploatacji budowlanej nowych, odległych od centrum, terenów, co z kolei wymaga budowy nowych dróg przelotowych i nowych nitek transportu kolektywnego. Władze regionalne uzależniają nowe połączenia kolektywne do odległych gmin od ich zapewnienia woli budowy tam nowych osiedli.

Ekspansja gospodarcza regionu sprawia, że częstość przemieszczeń wszystkimi środkami transportu i długość tras dojazdów rośnie szybciej niż przyrost ludności w obrębie obszaru funkcjonalnego metropolii. Przewozy prywatnymi środkami lokomocji rosną szybciej niż transport kolektywny, którego zasięg i częstość przewozów też rośnie, mimo że w rejonach odleglejszych od centrum rozbudowuje się parkingi, gdzie można zostawić auta i przesiąść się do środków transportu publicznego [RUFŚ 2010, 2014, s. 9-14].

Wprowadzenie w roku 2005 myta na rogatkach miasta Sztokholm osłabiło wprawdzie progres w transporcie prywatnym, zaś udział przewozów środkami kolektywnymi wzrósł z 61% w roku 2005 do 70% w roku 2012 [RUFŚ 2010, 2014, s. 5], niemniej stale rośnie ilość i częstość przewozów prywatnych. W obrębie śródmieścia i w gminach przylegających do śródmieścia wzrasta ilość dróg rowerowych, jako że rośnie też ilość przejazdów rowerami związanych z pracą.

E. Ubogacanie oferty usług społecznych i publicznych oraz rozwój infrastruktury twardej i miękkiej. Znaczenie przestrzennego zróżnicowania dostępu do usług

W regionie Sztokholmu obserwuje się narastające przestrzenne zróżnicowanie standardów edukacji, zamieszkania, bezpieczeństwa, statusu społecznego. Coraz częściej mówi się o regionie jako archipelagu społecznym, ze zwiększającymi się różnicami i podziałami w zakresie warunków startu życiowego, okazji

do karier zawodowych i mieszkaniowych, jak również w zakresie majątności, zdrowotności i szans zmiany trybu i stylu życia. Wpływ na taki stan rzeczy ma nierówny dostęp do usług publicznych. Standardy świadczeń są zróżnicowane komunalnie, zaś zróżnicowanie to odzwierciedla statusowe różnice między gminami i dzielnicami. Jest to zauważane zwłaszcza w standardach usług edukacyjnych, dostępu do kwalifikowanego serwisu medycznego, w standardach bezpieczeństwa i serwisu dzielnicowego. Coraz wyższym standardom usług w prestiżowych częściach metropolii nie odpowiada wzrost jakości świadczeń i ich infrastruktury w pozostałych częściach [Social atlas över Stockholmregionen, 2010].

F. Ewolucja struktury i przyrost wartości nieruchomości

Dla dynamicznie rozwijającego się biznesu i rynków istotny jest dostęp do lokali, nie tylko rezydencjalnych, ale i komercyjnych (obiektów, lokali i działek). Ceny rosną, a dostępność maleje, zarówno w centralnej, śródmiejskiej części metropolii, jak i w atrakcyjnych strefach biznesowych, dobrze skomunikowanych ze śródmieściem. Strefy klastrów odpowiadają za przyrost wartości lokali, a także za wzrost cen ich wynajmu. Stosunkowo tańsze i bardziej dostępne stają się w ostatnich latach komercyjnie użytkowane lokale położone w peryferyjnych częściach regionu, na co składa się presja lokalizacyjna na obszar funkcjonalny Sztokholmu i coraz lepsze skomunikowanie w obrębie całego regionu [Fakta om företaget, 2012, s. 41].

Diametralnie inna jest sytuacja na rynku mieszkaniowym, którego sytuację wyznacza powszechny głód obiektów i lokali we wszystkich kategoriach. Presja imigracyjna z innych regionów w połączeniu z błędami systemowymi w polityce mieszkaniowej doprowadziły do powstania kolejnej bariery rozwoju Sztokholmu [Stockholm stad styr dokument, 2015].

G. Przekształcenia instytucjonalne

Rozwój metropolii oznacza też ewolucję środowiska instytucjonalnego, tworzenie nowych struktur wielkomiejskiego metropolitalnego governance w ramach potrzeby rozwiązywania narastających, wraz ze zwiększonym tempem metropolizacji, tzw. *wicked problems* [Sørensen, Torfing, 2005, s. 195-218; zob. też Barczyk, Ochojski, 2014, s. 36-53]. Innym aspektem owej ewolucji jest postępująca samoorganizacja w układzie ubogacanych więzi społecznych oraz

postępująca równolegle fragmentaryzacja środowisk instytucjonalnych wyrażających procesy polaryzacji i segregacji w obrębie metropolii³.

H. Umacnianie kapitału symbolicznego i relacyjnego

Ostatnie 20 lat rozwoju metropolii przyczyniło się do upowszechnienia jej wizerunku jako miasta wartego odwiedzenia i zamieszkania. Chodzi o *image* miasta kojarzonego nie tylko z przyznawaniem Nagrody Nobla. Powab przyjaznego pieszym miasta na wodzie (Wenecja Północy), nowości architektoniczne i ekologiczne, wzornictwo skandynawskie, a także muzeum zespołu Abba czy światowa furora książek Larssona z serii Millenium (których akcja dzieje się w Sztokholmie) przyczyniły się do raptownego wzrostu liczby odwiedzających, których wiedza o atrakcjach miasta jest znacznie większa niż jeszcze kilkanaście lat temu.

Kapitał relacyjny ilustruje rozszerzające się pola kontaktów, jak również rozwój infrastruktury (kongresy, konferencje, targi, spotkania biznesowe, integracyjne pobyty, wizyty biznesowe). Raptownie rosną obroty gastronomii i branży hotelowej [City of Opportunities, 2014, s. 22-25].

4. Produkty procesu metropolizacji i atuty metropolitalności – budowanie nowej atrakcyjności i konkurencyjności miasta

Opis procesu metropolizacji w jego kolejnych aspektach wymaga analitycznego uzbrojenia statystycznej obserwacji i dokumentacji za pomocą danych i wskaźników mówiących o nasileniu badanych zjawisk. Rozważania prowadzone w tym artykule mają charakter modelowy, zatem z wielu danych empirycznych korzysta się tylko ilustracyjnie. Gruntowna, empiryczna analiza procesu metropolizacji wydaje się naturalnym kolejnym krokiem wymagającym opisanie w osobnym studium.

Przytoczony wyżej opis procesu metropolizacji, w różnych jego aspektach, prowadzi do konstatacji, że najważniejszymi *produktami* owego procesu, ze względu na umacnianie metropolitalności jako waloru obszaru funkcjonalnego Sztokholmu, w kontekście konkurencyjności metropolii są:

- ześrodkowanie międzynarodowego biznesu; międzynarodowe, centralne i regionalne centra decyzyjne (w gospodarce, polityce, społeczeństwie),
- specjalizacja biznesowa obszaru metropolii z dominacją działalności wysokodochodowych w najnowszych technicznie i technologicznie standardach w branżach globalnych,

³ Mówienie o znaczeniu ambiwalencji w interplayu instytucjonalnym, w ramach procesu metropolizacji, wymaga dociekliwych wyjaśnień, które nie są priorytetem w tym artykule.

- przedsiębiorczość innowacyjna i wzajemna bliskość ośrodków w wiodących dochodowych dziedzinach wytwórczości, w tym usług biznesowych i okołobiznesowych,
- silne centra decyzyjne (komercyjne, polityczne i społeczne/stowarzyszeniowe o randze globalnej, centralnej i regionalnej, banki i globalne centra finansów,
- ześrodkowanie kompetencji opartej na wysokich i unikalnych kwalifikacjach,
- rozszerzająca się paleta karier zawodowych,
- postępujące zróżnicowanie funkcjonalne przestrzeni metropolitalnych,
- rozszerzająca się paleta usług wysoko specjalizowanych i serwisu metropolitalnego,
- zwiększająca się kontaktowość metropolii (ożywione pola spotkań i kontraktów),
- integracja systemu transportu i komunikacji informacji, rosnąca dostępność miejsc i informacji; skracanie dystansu i zwiększanie mobilności między osadami w obrębie obszaru funkcjonalnego, lepsza *przylączalność*,
- zwiększająca się elastyczność karier mieszkaniowych,
- wzrost wartości nieruchomości, zarówno rezydencjalnych, jak i komercyjnych,
- rozwój centrów „przemysłu przeżyć” o randze metropolitalnej; *symulakry* i imitacje dające szansę przeżycia uczestnictwa w „globalnym centrum świata”.

W tym kontekście rosną *atuty* metropolitalności Sztokholmu, takie jak:

- szeroka oferta produktów i usług w różnych dziedzinach (sublimacja rynków),
- szeroka oferta stylów życia i wzorów konsumpcji, możliwości modelowania tożsamości (zapatrywań, symboli, wartości),
- szeroka oferta miejsc pracy i możliwości startu własnego biznesu,
- kształtowanie otwartości na *Innego*, poprzez bliskie sąsiedztwo z różnymi kulturami i stylami życia, adaptacja w warunkach wielokulturowości [zob. Bauman, 2007],
- łatwość budowania różnych *habitusów* lokalnych, łatwość inkluzji, ale i wykluczenia (również tego na własne życzenie, czyli korzyści anonimowości),
- łatwość zawężlania różnych funkcji w punktach węzłowych i w rdzeniu miasta, gdzie różne funkcje metropolitalne nakładają się i wzajemnie przenikają,
- duża drożność karier zawodowych, mieszkalnych i edukacyjnych,
- dobra przemieszczalność na stosunkowo dużym obszarze (infrastruktura metropolitalna),
- stosunkowo łatwa dostępność do wyjazdów do innych miejsc w świecie (transport globalny, perspektywy zawodowe),
- stosunkowo łatwa przełączalność do różnych systemów i sieci metropolii,
- szeroka oferta rekreacji, rozrywki, gastronomii i szeroki rynek przemysłu oferującego różnego rodzaju przeżycia,
- szeroka oferta form i typów zamieszkania, typów zabudowy i charakteru okolicy.

Metropolitalność oznacza także „bliskość” „spotkaniowość” i stosunkowo dużą łatwość „wytwarzania miejsca” w wyniku różnych, zmiennych w czasie, dominant sektorowych, kulturowych w obszarze funkcjonalnym metropolii, co wyraźnie daje się zaobserwować w ostatnim ćwierćwieczu w regionie Sztokholmu. Jest to dziś metropolia z dominantą „narracji sukcesu”.

5. Konsekwencje metropolizacji obszaru dla statusu społecznego i kulturowego miasta (obszaru funkcjonalnego). Pozytywy i negatywy metropolitalności

Rosnąca ruchliwość indywidualna

Zwiększająca się ruchliwość (realna i statusowa) jest identyfikowalnym przejawem metropolizacji obszaru. Na terenie Sztokholmu obserwuje się: poszerzenie pola karier zawodowych, coraz większą mobilność karier społecznych i mieszkaniowych. Obserwuje się też zwiększoną ruchliwość przestrzenną, wzrost elastyczności w wyborze miejsca pracy. Charakterystyczne są liczne realokacje i nowe lokalizacje podmiotów gospodarczych. Powiększa się dywersyfikacja standardów zamieszkania, standardów urbanistycznych, socjalnych [City of Opportunities, 2014]. Statystyki medyczne notują radykalny wzrost zachorowania na „wypalenie” i inne, związane z nadmiernym stresem dolegliwości, zwłaszcza w grupach zawodowych wysokiej kompetencji, u osób w wieku młodym i średnim [Burström, 2010].

Zwiększająca się spotkaniowość, kontaktowość miasta (obszaru funkcjonalnego)

W skali globalnej Sztokholm i jego region są niewielkim i peryferyjnym gniazdem. Mimo to studia porównawcze pokazują, że w kwestii dostępności dla biznesu, możliwości rozwojowych, zagranicznych lokalizacji i zagranicznych inwestycji, jak również w takich wskaźnikach, jak skala i ranga badań czy turystyka i bogactwo życia kulturalnego, metropolia Sztokholmu plasuje się wśród 20-30 najbardziej dostępnych metropolii świata [City of Opportunities, 2014, s. 34]. Rozszerzanie i zagęszczanie pola kontaktów i kontraktów jest zjawiskiem postępującym.

Sztokholm stał się ważnym międzynarodowym biegunem spotkań i wydarzeń. W regionie odbywa się rocznie 90-110 międzynarodowych kongresów, co stawia to miasto w czołówce europejskiej [RUFS 2010, 2014, s. 22]. Ilość nocle-

gów, liczonych w perspektywie komercyjnej, utrzymuje się na poziomie 10 milionów rocznie [RUFs 2010, 2014, s. 23].

Postępująca przestrzenna dywersyfikacja statusu społecznego i ekonomicznego

Zauważa się rosnącą tendencję izolacji, wykluczenia społecznego i ekonomicznego, które, wzorem innych metropolii, mogą doprowadzić do konfliktów i zakłóceń w funkcjonowaniu społeczeństwa i gospodarki regionu. Coraz mocniej zarysowuje się podział na „dobre” i „złe” dzielnice, „złe” i „dobre” strefy aktywności i rozwoju w wymiarze całości obszaru metropolitalnego. W najuboższych cudzoziemskich dzielnicach miasta Sztokholm średnia dochodów rodziny nie sięga nawet połowy wartości dochodów rejestrowanych w śródmieściu obejmującym: Norrmalm, Vasastan, Kungsholm, Östermalm, należącymi wraz z północnymi gminami regionu: Danderyd, Lidingö, Djursholm, leżącej na zachodzie dzielnicy Bromma i na wschodzie gminy Nacka, do najzamożniejszych części metropolii [Socjologisk atlas över Stockholm, 2014, s. 25-44].

Różnice w dochodach, podobnie jak różnice w innych przekrojach mówiących o zdrowiu, pracy, karierze i powodzeniu życiowym, wskazują na dominację „Północy” obszaru metropolitalnego nad „Południem”, przy czym nawet w śródmieściu, zaliczanym do „Północy, jak również w innych dzielnicach „północnego” miasta Sztokholm obserwuje się ostre kontrasty w statusie społecznym i majątkowym [www 1]. W najgorszym położeniu są dzielnice z ogromną przewagą cudzoziemców. Sztokholm jest obecnie uważany, i to mierząc w skali międzynarodowej, za segregowane miasto, zaś negatywne proporcje świadczące o rosnącej polaryzacji w obszarze funkcjonalnym Sztokholmu są reprodukowane w całym regionie [Statistik om Stockholm, 2014]. Proces polaryzacji dobrze ilustrują różnice wartości wskaźników zatrudnienia. W południowej części obszaru, w gminach Södertälje i Botkyrka (w gminach z dużym udziałem mieszkańców pochodzenia cudzoziemskiego) bezrobocie należy do najwyższych w kraju (w 2015 roku sięgało 15%, przy średniej krajowej 8,7%), chociaż region Sztokholmu w całości wykazuje najwyższy wskaźnik zatrudnienia w kraju, a jego północne gminy Danderyd, Vallentuna, Vaxholm notują najniższe w kraju wskaźniki bezrobocia [www 1]. W obrębie miasta (gminy) Sztokholm znajdują się również „wyspy bezrobocia”, w dzielnicach odznaczających się zdecydowanie najwyższym udziałem emigrantów, takich jak Tensta, Rinkeby, Akalla [Statistiska centralbyrå, 2015].

Dyweryfikacja i segregacja społeczna jako element ekspansji gospodarczej i kulturowej metropolii

Badania nad socjologicznym atlasem Sztokholmu wyraźnie potwierdzają postępującą polaryzację standardów życia w obszarze funkcjonalnym miasta [Rapporter från Forskningsgruppen..., 2014]. Zmienne, które wybrano do badania statystycznego, to wartości cech w poszczególnych dzielnicach miasta Sztokholmu i w gminach województwa. Obejmują zarówno dane dotyczące poszczególnych grup społecznych, poziomu wykształcenia, demografii, dochodów gospodarstw, jak i pomocy socjalnej i innych form zależności od państwa. Mowa tam o ekonomicznej, społecznej i etnicznej segregacji w województwie Sztokholmu. Intencją badań było uchwycenie nie tylko danych atlasu społecznego, ale i tendencji zmian zachodzących między 1990 a 2010 rokiem. W badaniu wyróżniają się grupy: ekonomiczna klasa średnia i kulturowa klasa średnia, gdzie pierwsza wykazuje nadreprezentację w śródmieściu i przylegających dzielnicach i gminach „północnych”: Danderyt, Lidingö, zaś druga wykazuje nadreprezentację w śródmieściu, a także w Södermalm, czyli przylegającej do śródmieścia „południowej” dzielnicy Sztokholmu.

Presja zewnętrzna na mieszkania i pracę w regionie sprawia, że zaznacza się zjawisko gentryfikacji, a nawet supergentryfikacji, obserwowane w przylegających do miasta Sztokholm południowych i północnych gminach województwa. Rdzeniowy układ miasta i obszaru funkcjonalnego wykształca w sobie coraz więcej elementów wskazujących na ewolucję w stronę układu policentrycznego, zarówno w sensie morfologicznym, jak i strukturalnym. Nie przeszkadza to jednak wyraźnemu umacnianiu segregacji i polaryzacji obszaru, zwłaszcza jeśli za kryterium przyjmie się lokalizacje osadnicze, czyli kariery mieszkaniowe wysoko i nisko kwalifikowanych grup pracowniczych. Polaryzacji tej odpowiada również polaryzacja dochodów mieszkańców (gospodarstw), gdzie rośnie udział gospodarstw wysokodochodowych w północnych częściach obszaru funkcjonalnego (z wyłączeniem „wysp cudzoziemskich”, reprezentujących niski poziom dochodów), zaś nie odpowiada temu wzrostowi poziom dochodów „południa” (z wyjątkiem pewnych dzielnic, jak Stuvsta czy Tullinge, ze względu na ich willowy charakter i bliskość ośrodków badawczych). Grupy niskodochodowe są wyraźnie wypychane z części śródmiejskiej, i to mimo tego, że nie działa sprawnie rynek wynajmu mieszkań, zaryglowany administracyjnie określonym czynszem.

Kiedy mierzy się siłę kapitałową gospodarstw, wyraźnie rysuje się spolaryzowany obraz Sztokholmu. Pewne dzielnice, jak Bromma (w pasie śródmiejskim) i Djursholm (na północy), zyskują wciąż na sile, zaś północne cudzoziem-

skie dzielnice miasta Sztokholm: Tensta, Rinkeby, Akalla, Husby, osuwają się w relatywne ubóstwo. Podobnie jest w południowych „cudzoziemskich” dzielnicach i gminach województwa Sztokholm.

Zjawisko segregacji jest sprzężone z ewolucją „habitusu” (w rozumieniu Pierre Bourdieu) na danym terenie. Kapitał społeczny i symboliczny o określonych cechach, sprzężony z dyspozycjami kapitału ekonomicznego, stwarza silny *habitus* w danym miejscu, homogenizując jego cechy antropologicznie identyfikowalne, który z kolei konserwuje przesłanki atrakcyjności i skłonności lokalizacyjne kolejnych grup, co tym mocniej utwierdza segregację społeczną, ekonomiczną i etniczną [Sociologisk Atlas över Stockholm, 2014].

Sublimacja rynków wobec nowych potrzeb i różnicującego się popytu

Sztokholm cechuje rozszerzanie się i sublimacja różnych rynków dóbr i usług w miarę postępującej dywersyfikacji poszczególnych części (dzielnic) metropolii. Wykształcanie unikalnych ofert rynkowych i usługowych w części rdzeniowej metropolii i w poszczególnych częściach o specyficznym habitusie (dzielnice bohemy, nowej klasy metropolitalnej, kwartały „hipsterskie”, dzielnice cudzoziemskie) stymuluje wzbogacanie sfery rynkowej.

Sztokholm zmienił się radykalnie w ostatnich 20 latach jako centrum szeroko rozumianej konsumpcji. Niektórzy badacze [Glaeser, Saiz, 2003] twierdzą, że na intensyfikację procesu metropolizacji większy wpływ ma rozwój rynków niż aparatu produkcyjnego, a ich sublimacja i szeroka oferta stanowi o sile atrakcyjności miasta i jego obszaru funkcjonalnego. Wynika to z faktu, że oczekiwania i sukces metropolii w przyciąganiu ważnych aktorów w większym stopniu zależą od jej oferty rynkowej, zwłaszcza jako oferty stylu życia, rozrywki i stylu życia codziennego, niż od jej dyspozycji wytwórczej [Lloyd, Nichols Clark, 2001].

Wykształcanie się nowych stylów życia i nowych wzorców konsumpcji

Sztokholm stał się nie tylko większy i liczniejszy w ostatnich 20 latach, ale i przeszedł metamorfozę z dużego, choć prowincjonalnego pod wieloma względami miasta, stolicy niewielkiego liczebnie kraju peryferyjnego, ku kosmopolitycznej metropolii globalnej⁴. Liczne badania nad ewolucją stylu życia i wzorców konsumpcyjnych w metropolii sztokholmskiej zwracają uwagę na postępującą segmentację geodemograficzną [Livsstilar och konsumtionsmönster..., 2008]. W badaniach wyróżniono grupy typu: wysoko wykształceni mieszkańcy miasta,

⁴ Cykliczne badania w ramach studiów regionalnych publikowane w raportach przytaczanych w tekście tam, gdzie pojawia się tytuł: Livsstilar och konsumtionsmönster.

samotni na gospodarstwie, młodzi we własnych mieszkaniach, zamożni właściciele willi, mieszkańcy szeregowców dojeżdżający do miasta, przedstawiciele „multikulti” itp. Nie miejsce, by referować badania przeprowadzone metodą MOSAIC, lecz by wskazać na pewne wnioski. Analiza ukazuje odrębną od reszty kraju strukturę społeczną metropolii. Wysoki udział „singli” w śródmiejskich mieszkaniach i wysoko wykształconych mieszkańców w rdzeniowej części metropolii nie dziwi. Liczną grupę stanowią też właściciele willi, a zaraz po nich reprezentanci „multikulti”.

Inny raport [Livsstilar och konsumtionsmönster..., 2008] wskazuje na wielkomiejski styl życia i wzory konsumpcyjne znane z głównych europejskich metropolii, jako właściwe całemu śródmieściu Sztokholmu, zaś na peryferiach regionu wzory i styl życia pokrywają się z tymi, które przypisuje się reszcie kraju. Gentryfikacja zaniedbanych do niedawna śródmiejskich obszarów prowadzi do wzmocnienia kulturowej metropolitalnej specyfiki miasta w stosunku do reszty regionu w całym jego układzie osadniczym. Znamienne jest to, że nowo powstające, statusowo wysoko plasowane osiedla, stosunkowo nieodległe od śródmieścia, jak Hammarby Sjöstad, Liljeholmen/Årsta czy Frösunda, przypominają omawianymi walorami śródmieście, czego nie można powiedzieć ani o starych, ani o nowych osiedlach powstających w znacznej odległości od centrum.

Z jednej strony obserwuje się zjawisko „gettyzacji” niektórych dzielnic, izolujących się od metropolii specyficznym, wykluczającym *habitusem* lokalnym, z drugiej rośnie wpływ „multikulti” na styl życia i wzory konsumpcji miasta w obrębie samego śródmieścia. Towarzyszy temu zwiększająca się otwartość na *innego* i *inność*. Słowem kluczem jest nie tyle *multikulti* czy *melting pot* (choć urodzonych poza Szwecją mieszka tu ponad 15% ludności, a pochodzenia obcego jest stosownie więcej osób), co szwedzkie słowo *mångfald* (angielskie *diversity*), czyli wielość, która wiele ma imion, w zależności od przyjętej perspektywy badania. Ta konstatacja prowadzi nas do finałowej kwestii: Kto metropolizuje miasto i jego obszar funkcjonalny?

6. Refleksje końcowe. W stronę nowej warstwy metropolitalnej i dalszej fragmentaryzacji społeczności metropolii

Badania nad atlasem socjologicznym miasta potwierdzają zróżnicowanie oraz wielość stylów życia i wzorów konsumpcji notowanych w obszarze funkcjonalnym metropolii sztokholmskiej. W ciągu ostatnich 20 lat, wraz z ekspansją nowoczesnych branż miasta i regionu, formowało się i nadal formuje się, we

wzajemnej bliskości, *nowe mieszczaństwo metropolitalne* (NMM)⁵. Charakteryzuje je kompetencja, kreatywność, innowacyjność, pragmatyzm, rozeznanie w świecie, światowość jako otwartość na inność w sensie kulturowym i aksjologicznym, akceptowanie inności w sąsiedztwie. Należałoby wskazać również na takie cechy, jak: permisywizm, kult banału, „celebryctwo”, poddanie dyktatowi mód, próżność konsumenta w świecie *vanity fair*, „płytkość kontraktowości” nie tylko w relacjach zawodowych, ale i prywatnych, w związku z tym i duża łatwość zmiany relacji (w tym prywatnych), autoironia, zgoda na różnorodność otoczenia, nawet jeśli nadwyręża zdolność okazania otwartości i wystawia na próbę tolerancję, poprawność polityczna będąca zlepkiem poglądów będących akurat *trendy*⁶.

NMM funkcjonuje zarówno w *realu*, jak i w *wirtualu*, w pracy i czasie prywatnym. Wykształcanie się NMM oznacza nową dywersyfikację społeczną na obszarze metropolii. Wykształca się bowiem zarazem, rosnąca liczebnie, *nowa warstwa serwisowa* (gastronomia, logistyka, usługi domowe, sprzątanie, catering, usługi publiczne i komercyjne miejskie, handel detaliczny), w której dominuje praca na kontrakcie, a nie na etacie (prekariat). Stąd możliwości „ucieczki” do nowej klasy mieszczańskiej są coraz trudniejsze. Można do niej zaliczyć też pracujących w przetwórczych branżach w serwisie i usługach tradycyjnych, gdzie praca kontraktowana również coraz częściej wypiera pracę na etacie [Ett prekär problem, 2014].

Nowa klasa mieszczańska o cechach metropolitalnych zaczęła się wykształcać radykalnie w połowie lat 90., kiedy rewolucja internetowa otworzyła przed Sztokholmem nowe możliwości rozwoju. Ostatnimi laty obserwuje się też zjawisko powstawania innej nowej grupy: *nowej bohemy* (w dzielnicach „hipsterskich”) oraz *nowej warstwy wykluczonych*. Wśród tych ostatnich są i nowi przybysze (mowa tu o okazjonalnych rezydentach bądź „nielegalnikach”). Oczywiście analiza tych grup wymaga poparcia badaniami empirycznymi, na które nie ma w tym artykule miejsca, w związku z tym poczynione konstatacje mają wyłącznie charakter refleksji odautorskiej, umocowanej w licznych obserwacjach życia miasta⁷. Uwagi poczynione powyżej wskazują jednak na wagę społecznego wymiaru metropolitalności. Kształtująca się nowa mapa społeczna (w wymiarze mieszkańca, obywatela, konsumenta), wyrażająca nowe rozwarstwienie społeczne, nowe wzory inkluzji i wykluczenia, razem ze zmieniającą się mapą gospodarczą tworzą silne przesłanki dalszego profilowania metropolitalności miasta i jego obszaru funkcjonalnego.

⁵ Pojęcie odautorskie, które zostało użyte w przygotowywanej przez autora książce: „Stockholm. Opowiadanie miasta”.

⁶ Zob. rozważania o postmodernistycznej metropolii w: Ellin [1996, s. 84].

⁷ Spostrzeżenia autora są zawarte w przygotowywanej do druku książce.

Literatura

- Barczyk S., Ochojski A. (2014), *Nowe ujęcie modelu governance* [w:] H. Brandenburg, P. Sekuła (red.), *Projekty lokalne i regionalne – najlepsze praktyki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Katowice.
- Baudrillard J. (2005), *Symulakry i symulacja*, Sic!
- Bauman Z. (2007), *Szanse etyki w zglobalizowanym świecie*, Kraków.
- Burström B. (2010), *Livsvillkor, levnadsvanor och hälsa i Stockholms län: öppna jämförelser*, Karolinska institutets folkhälsoakademi, Stockholm.
- Camagni R., Caragliu A. (2011), *Metropolisation, Policentricity, and Urban Size*, Paper presented at the 32 AISRe conference „Il ruolo delle città nell'economia della conoscenza”, Turin, 15-17.09.2011.
- City of Opportunities (2014), PWC, Stockholm.
- Ellin N. (1996), *Postmodern Urbanism*, Princeton.
- Ellisalde B. (2004), *Metropolisation*, Hypergeo.
- Ett prekär problem (2014), Dagens Nyheter, <http://www.dn.se/ledare/huvudledare/ett-prekart-problem/> (dostęp: 16.06.15).
- Fakta om företagandet i Stockholm (2012), Stockholm Business Region Development.
- Framtidsutredningen 2008. Stockholm 2030 (2014), Stockholms Business Region.
- Gaschet F., Lacour C. (2007), *Urban Production Systems: From Clusters to «Clusties»*, “Revue d'économie Régionale et Urbaine”.
- Glaeser E., Saiz A. (2003), *The Rise of the Skilled City*, HIER.Discussion Paper 2025, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.
- Hutch D.J. (2002), *The Rationale for Including Disadvantaged Communities in the Smart Growth Metropolitan Development Framework*, “Yale Law & Policy Review”, Vol. 20, No. 2.
- Johnson G., Malmsten B. (2014), *Stockholm – region i tillväxt*, RPK, Stockholm.
- Klasik A. (2014), *Metropolitalny foresight sektora kultury* [w:] A. Klasik, J. Biniecki, A. Ochojski (red.), *Metropolitalny foresight strategiczny. Metodologia i studium przypadku*, Polska Akademia Nauk, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Studia Tom CLX, Warszawa.
- Krätke S. (2007), *Metropolisation of the European Economic Territory as a Consequence of Increasing Specialisation of Urban Agglomerations in the Knowledge Economy*, “European Planning Studies”, 15:1.
- Livsstilar och konsumtionsmönster i Stockholmsregionen: ett regionalt utvecklingsperspektiv. Landstinget (2008), Rapport.
- Lloyd R., Nichols Clark T. (2001), *The City as an Entertainment Machine* [w:] K. Fox Gotham (ed.), *Critical Perspectives on Urban Redevelopment*, Elsevier, Amsterdam.

- Markowski T., Marszał T. (2006), *Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja: problemy i pojęcia podstawowe*, PAN, KPZK.
- POLYCE: Metropolisation and Policentric Development in Central Europe (2013), Final report, 31.05.2012, ESPON 2013 Programm, EU Commission.
- Rapporter från Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi. Sociologisk atlas över Stockholm (2014), Sociology of Education and Culture Research Reports nr 36, Uppsala.
- Rewers E. (2005), *Post-polis. Wstęp do filozofii ponowoczesnego miasta*, Universitas, Kraków.
- RUFS 2010 Regionplanekontoret (2014), Stockholm.
- Scott J.W. (2007), *Smart Growth as Urban Reform: A Pragmatic 'Recoding' of the New Regionalism*, „Urban Studies”, January, Vol. 44, No. 1.
- Social atlas över Stockholmregionen (2010), RPK, Stockholm.
- Sociologisk Atlas över Stockholm (2014), Studierierie.
- Sørensen E., Torfing E. & J. (2005), *The Democratic Anchorage of Governance Networks*, „Scandinavian Political Studies”, Vol. 28.
- Statistiska Centralbyrå, www.scb.se (dostęp: 14.06.2015).
- Statistik om Stockholm (2014), RPK, Stockholm.
- Statistiska Centralbyrå (2014).
- Statistiska centralbyrå. Fakta om förvärvsarbete (2015), Juni.
- Stockholm – region i tillväxt. Planering och utveckling under 1993-2013 (2014). RTPK.
- Stockholm – The Capital of Scandinavia. Fakta om företagandet (2012), SBRD, Stockholm.
- Stockholm 2030. Framtidsutredning 2008 (2009). Stockholms Business Region.
- Stockholm stad styr dokument (2015), <http://www.stockholm.se/OmStockholm/Politik-och-demokrati/Stadsovergripande-styrdokument/>.
- Stockholm. Region i tillväxt. Planering och utveckling (2010).
[www 1] www.scb.se (dostęp: 10.06.2015).

ON THE METROPOLISATION OF STOCKHOLM FUNCTIONAL AREA – TOWARDS THEORETICAL AND PRACTICAL REFLECTIONS

Summary: The article is a multidimensional conceptual study devoted to the three inter-linked issues of: metropolitaneity, the metropolisation potential and metropolisation of functional area. This triad offers a sound framework for the analysis of a study carried out for the Stockholm area.

Keywords: metropolisation, functional urban area, case study.